

## د هند فضايي ډيپلوماسي او د افغانستان گټې

اصف حبيبي - د جرمني د کایزرزلاوترن پوهنتون د دوکتورا څېړونکی

د ۲۰۱۷ زېږديز کال می میاشتې پر پنځمه، ماښام ۴:۴۷ بجې د هند فضايي څېړنيزې ادارې (ISRO) د GSAT-9 په نامه يوه سپوږمکۍ (ستلايت) چې وروسته يې د جنوبي اسيا سپوږمکۍ نوم ورکړ، فضا ته وتوغوله. دا سپوږمکۍ د هند په سرپهاريکوتا سيمه کې له ساتيش هاوان فضايي مرکز څخه د دغه هېواد د (GSLV) په نامه د يوه فضايي راکتي سيستم پر مټ ولېږل شوه.

دا سپوږمکۍ د ۲۳۵۰ ميليونه هندي کلدارو (۳۷ ميليونه امريکايي ډالر) په قېمت جوړه شوې چې بيسې يې د هند دولت ورکړې دي. ټولې چارې يې په درېيو کلونو کې بشپړې شوې او د خدمتونو د وړاندې کولو عمر يې ټولټال ۱۲ کاله ټاکل شوی دی. دا سپوږمکۍ ۲۳۳۰ کيلو گرامه وزن لري، ۲ کيلو واټه برېښنا ته اړتيا لري. Ku ۱۲ بانډه فريکونسي ټرانسپونډرونه لري، او له دې ۱۲ ټرانسپونډرونو هر غړي هېواد ته يو، خو افغانستان ته يې دوه ورکړي. دا سپوږمکۍ به ټوله جنوبي اسيا په خپل پوښښ کې راولي او په دې سېمه کې ۱/۵ ميليارډو استوگنو انسانانو ته به په بېلابېلو برخو کې خدمتونه وړاندې کړای شي.

لومړيو وختونو کې د دې سپوږمکۍ د ځای په ځای کولو لپاره د تشيال په ختيز طول البلد سيمه کې ۴۸ درجې موقعيت په نظر کې نيول شوی و. ۴۸ درجې شرقي سيمه د افغانستان تشيالي يا فضايي حریم دی او هيڅ هېواد يا اورگان يې له خوښې پرته هلته ستلايت ځای پر ځای کولی نه شي.

### له افغان حکومت د هند هيله

د هند حکومت څو ځله د افغانستان له مخابراتو وزارت هيله وکړه چې دا حریم د جنوبي اسيا ستلايت ته ورکړي. یاد وزارت ورسره موافقه ونه کړه نو ځکه د هند فضايي ادارې د دې سپوږمکۍ لپاره ۲۰/۶۵ درجې موقعيت وټاکه. د هند حکومت او لومړی وزير نريندرا مودي ادعا کوي چې دا يې د سارک سازمان د ۷ هيوادونو (افغانستان، بنګله دېش، برون، مالديپ، يې او سارک) ترمنځ د راتې کو پراخولو، د انټرنټ پر مټ د روغتيايي خدمتونو وړاندې کولو، په طبيعي پېښو سره د مبارزې او داسې نورو اسانتياوو رامنځته کولو لپاره تشيال ته توغولې ده. پاکستان چې د سارک سازمان غړی دی په دې پروژې کې له گډون ډډه کړې. داسې ښکاري چې نوی ډېلی غواړي دا ستلايت د جنوبي اسيا هيوادونو ترمنځ د اړیکو، همکارۍ او مرستې يوه وسيله او د بهرنۍ پاليسي د پراخولو په موخه د يوې الې په توگه وکاروي.

افغان ولسمشر محمد اشرف غني او د جنوبي اسيا د نورو هيوادونو مشرانو په گډه د يوه ویديويي کنفرانس له لارې د دې ستلايت پرانيستونډه کې گډون کړی و. ټولو مشرانو د دې سپوږمکۍ د استولو په اړه يو بل ته مبارکي ورکړه او دا يې د گډې سيمه ييزې همکارۍ په لور يو ستر گام وباله.

د سارک غړيو هيوادونو له ډلې هند يوازينی هيواد دی چې زيات شمېر سپوږمکۍ د فضا په بېلابېلو مدارونو کې د بېلابېلو موخو لپاره لري. د دې تر څنګ دا هيواد فضا ته د سپوږمکيو د استولو لپاره منظم انتقالي راکتي سيستم هم لري. هند پر دې سربېره د نورو هيوادونو لپاره هم ستلايتونه جوړوي او هم يې فضا ته لېږدوي. د بيلګې په توګه د ۲۰۱۷ کال په فبرورۍ کې هند په يوه توغندي کې د ۱۰۴ مصنوعي سپوږمکيو په استولو سره د روسيې هغه ریکارډ مات کړ، چې په ۲۰۱۴ کال يې ۳۷ مصنوعي سپوږمکۍ فضا ته استولې وې. د دې سپوږمکيو له ډلې ۹۶ د امريکا او پاتې د قزاقستان، متحده عربي اماراتو، سويس، اسراييل او نورو هيوادونو وې.



پر GLSV فضايي راکتي سيستم د جنوبي آسيا سپوږمکۍ فضا ته له استولو څخه څو ساعته مخکې ليدل کيږي. د انځور کريډيټ ISRO

په جنوبي اسيا کې له هند وروسته پاکستان دوهم هيواد دی چې فضا کې ډېر ستلايتونه لري. دې هيواد په ۱۹۹۰ کال کې د بدر-۱ په نامه ستلايت فضا ته ولېږه، خو اوس له دې ستلايت کار نه اخیستل کيږي. په ۲۰۰۱ کال کې يې بدر-۲ ستلايت فضا ته وتوغاوه. په ۲۰۰۲ کال کې يې د پاکست - ۱ او په ۲۰۱۳ کال کې يې د پاکست-۱ R په نامه نور ستلايتونه د مخابراتي خدمتونو لپاره واستول او پر ۲۰۱۳ کال کې يې د iCUBE-1 په نامه يوه سپوږمکۍ د ځمکې له کورې د انځورونو د اخیستلو لپاره واستوله.

## د هند او پاکستان د تشیالي ټیکنالوجی ترمنځ توپیر

هندي ساينسپوهان دا وړتيا لري چې ستلايت په خپل هېواد کې جوړ کړي. د ستلايت د لېږدولو سيستم لري او هم يې له خپلې خاورې څخه فضا ته توغوی شي، خو پاکستان تر اوسه په دې نه دی توانېدلی، له نورو هيوادونو يې ستلايتونه په پيسو اخيستي او هم يې د هغو پر سيستمونو خپلې سپورمکي فضا ته توغولې دي.

افغانستان بيا له هند او پاکستان دواړو په فضايي ټیکنالوجی کې شاته پاتې دی. دې هېواد د ۲۰۱۴ کال په می کې لومړی ځل د افغانسټ-۱ په نامه له سپورمکي گټه پورته کړه. د مخابراتو وزارت او د Eutelsat د رسمي ويبپاڼو په تاييد افغانسټ-۱ په ۴۸ درجې ختيز طول البلد کې موقیعت لري. دا ستلايت د مخابراتي خدمتونو لپاره کارېږي. پر ۲۰۰۸ کال د Eutelsat له لوري څخه فضا ته توغول شوی و او تر ۲۰۲۰ کاله يې د خدمت عمر ټاکل شوی. دا سپورمکي اوس يوازې ۶ فعال ټرانسپونډرونه لري، پاتې يې د تخنيکي ستونزو له کبله شنډ دي او هم يې برينبنايي سيستم تخنيکي ستونزه لري.

له دې ستونزو سره سره، د افغانستان د مخابراتو وزارت له يادې کمپنۍ سره قرارداد لاسليک کړ چې ياد وزارت اوس هم هر کال ۴ ميليونه امريکايي ډالره نوموړې کمپنۍ ته د کلنۍ کرایې په بهانه ور کوي. زما لپاره چې په دې برخه کې کلونه کيږي څېړنه کوم او د نړۍ په گوټ گوټ کې مې د ستلايتونو په برخه کې لسگونه تخنيکي او مسلکي قراردادونه لوستلي د پوښتنې وړ خبره ده چې ولې يې په دومره لوړ قيمت يو داسې بې کيفيته ستلايت په کرایه کړ او بيا يې خپل تشیالي حريم ته هم را انتقال کړ.

## د جنوبي اسيا له سپورمکي د هند موخي

هند د جنوبي اسيا هر هېواد ته يو خو افغانستان ته دوه ټرانسپونډرونه په ډالی وړ کړل. له دې کار سره به له پاکستان پرته د سارک سازمان هر هېواد په دې ستلايت کې برخه ولري او ټول به يې په گډه کاروي. هند په دې تشیالي ډيپلوماسۍ سره وښودله چې په جنوبي اسيا کې يوه سيمه ييزه اجماع رامنځته کولی شي، خو پاکستان بيا له دې اجماع ډډه وکړه. هند د دې نیک کار تر شا خپلې شخصي گټې هم لري.

۱: د سارک سازمان د غړيو په منځ کې هند د اقتصادي، تخنيکي او بشري قوې له پلوه خورا غني دی. د دې لپاره چې د دې سازمان پر نورو غړيو خپل اغېز وساتي يا د مشرۍ په رول کې پاتې شي، نو دا ډول کارونه کوي.

۲: زه ډاډمن يم چې د جنوبي اسيا د ستلايت په جوړولو کې به لسگونه هندي ساينسپوهانو او انجنيرانو کار کړی وي. د دې او داسې نورو سترو پروژو تر سرول د هند د اقتصاد په پياوړتيا او خلکو ته يې د دندو په پيدا کولو کې مهم رول لوبولی شي.

۳: ساینس په تجربو ولاړ علم دی، کله داسې هم پېښیږي چې ساینسپوهان خو خو ځله پر یوې موضوع څېړنې کوي، تجربې کوي خو پایله یې ناکامي وي. هغوی مجبور دي چې د حل لپاره یې نورې لارې ولټوي، بیا یې تجربه او ستونزه حل کړي. دا تجربې، څېړنې او ناکامي د ساینسپوهانو تجربې پخوي چې په ترڅ کې یې د هغه هېواد د بشري قوې په مسلکېتوب کې خورا مهم رول لوبولی شي. هندي ساینسپوهان او فضايي انجنیران به د دې ستلايت په جوړولو او توغولو کې ډېر نوي څېړونه زده کړي او هم به نوي ساینسپوهان وروزي.

۴: هند کونښن کوي چې په جنوبي اسيا کې د چین د هغو پراخو هڅو مخه ونیسي چې په دې وروستيو کې یې د دغې سیمې له هېوادونو سره په تخنیکي او مالي برخو کې کوي. د بېلګې په توګه، سريلانکا پر ۲۰۱۲ کال خپل لومړنی سوداګریز ستلايت فضا ته د چین په مرسته ولېږه. پر ۲۰۱۵ کال یې بل ستلايت هم د یوې چينايي کمپنۍ په مرسته وتوغاوه، د ۲۰۱۷ کال په اپرېل کې چین افغانستان ته وړاندیز وکړ چې د افغانستان دوهم ستلايت کې ورسره مرسته وکړي. په جنوبي اسيا کې د چین دا هڅې هند ته د زغملو نه دي، ځکه غواړي چې په دې کار سره تر یوه برېده د چین مخه ونیسي.

۵: د جنوبي اسيا نور هېوادونه لکه مالديف، بنګلديش، بوتان او نیپال لا تر اوسه په تشيال کې سپورمکۍ نه لري. دې څلورو هېوادونو ته د هند دا ډالۍ یوه تشويقي بڼه هم درلودلې شي، چې له هغوی سره د خپلو راتلونکو سپورمکیو په برخه کې سوداګري وکړي. هند دا تخنیکي وړتیا لري چې د دې هېوادونو لپاره سپورمکۍ وتوغوي او په دې کار سره خپل نړیوال فضايي تجارت پیاوړی کړي.

## د افغانستان ګټه او تاوان

د افغانستان لپاره دا یو ښه زیږی دی چې تشيال کې اضافي او له میاشتنۍ یا کلنۍ کرابې پرته دوه ترانسپونډرونه ولري او له هغې لارې خپل مخابراتي اطلاعات له نورې نړۍ سره تبادله کړي. اوسمهال افغانستان ټولټال اته ترانسپونډرونه لري چې شپږ یې د افغانستان-۱ او دوه یې د هند ډالۍ دي.

ولسمشر غني د دې سپورمکۍ توغول د سیمه ییزې همکارۍ لپاره مهم بللي دي. د افغانستان د مخابراتو وزارت هم ظاهراً خوښ ښکاري او وايي چې د جنوبي اسيا په سپورمکۍ کې افغانستان د هند په مرسته له نورو غړيو هېوادونو ډېره ونډه لري. له دغې سپورمکۍ به د مخابراتي اړیکو، کرنې، ځمکپوهنې او نورو برخو کې ګټه واخلي، خو زما په اند پر دې ګټو سربېره باید دا هېواد خپلو نورو سترو ګټو ته هم پام وکړي.

۱: افغان حکومت او په ځانګړي ډول د مخابراتو وزارت باید دا معلومه کړي چې هغه اطلاعات چې د جنوبي اسيا سپورمکۍ له لارې تبادله کېږي د افغانستان ملي امنیت ته کوم زیان نه شي اړولی. د مخابراتو وزارت باید پرلپسې د دې چینلونو له امنیت ډاډ تر لاسه کړي او ان ټول واک یې په خپل لاس کې واخلي.

۲: پر ۲۰۲۰ کال افغانستان دوهم ستلايت ته اړتيا لري، چې د افغانستان- ۱ پر ځای يې تشيال ته وتوغوي. هند او چين مخکې له مخکې دې هېواد ته د ستلايت په برخه کې د سوداګرۍ زرغون څراغ ورکړی. افغانستان ته پکار ده چې هيڅکله هم د کوچنيو گټو لپاره خپلې سترې گټې له لاسه ور نه کړی او داسې تصميم ونيسي چې د دې هېواد ملي امنيت ته پکې خطر نه وي او نه هم له کوم هېواد يا کمپنۍ سره د افغانستان- ۱ په څېر قرارداد لاسليک کړي.



له ځمکې څخه د جنوبي آسيا سپورمکۍ د توغېدلو په حال کې. د انځور کريډيټ ISRO

### د پاکستان انکار او پارسارک سازمان يې اغېز

پاکستان په دې پروژه کې لومړی له گډون ډډه وکړه خو وروسته يې هند ته په دې برخه کې د تخنيکي او مالي مرستې وړانديز وکړ چې د هند له لوري رد شو او د وخت ضايعه يې وباله. زما په اند د دې مرستې تر شا يو راز پروت و او هغه دا چې، پاکستان د فضايي ټيکنالوجۍ په تخنيکي او ساينسي برخو کې په مراتبو له هند کمزوری دی. پاکستان غوښتل چې د مرستې په پلمه هند ته خپل ساينسپوهان واستوي چې ظاهراً هلته له هندي ساينسپوهانو سره مرسته وکړي. خو په دې کار يې تر ډېره بريده هدف خپلو ساينسپوهانو ته د داسې زمينې برابرول و له هندي پوهانو نوي مېتودونه زده کړي او هم يې له ټکنالوجۍ او سيستم سره بلد شي او اړين معلومات تر لاسه کړي. پاکستان د لاندې دلايلو پر بنسټ هم له دې پروژې انکار وکړ.

۱: لسيزې کپري چې هند او پاکستان خپلمنځي ناسالم اړيکي لري. د دوی اړيکي ډېر وخت ان سپورټ او ساينس هم اغېزمنوي. زما په نظر د جنوبي اسيا سپورټ مکی په اړه د پاکستان تصميم هم تر يوه حده له دغو اړيکو اغېزمن دي. که پاکستان په دې پروژه کې برخه لرلی، نو د جنوبي اسيا سپورټ مکی به د سارک سپورټ مکی په نامه نومول شوې وي.

۲: هند ټولو هغو اطلاعاتو ته چې د دغه سټلايټ له لارې تيرېږي لاسرسی لری شي. لا تراوسه معلومه نه ده چې هند به څومره د دغو اطلاعات له کنټرول سره علاقه ولري، خو پاکستان ته دا د منلو نه ده چې خپل اطلاعات د هند په لاس کې ور کړي.

۳: پاکستان فضا کې ډېر سټلايټونه لري چې له نورو هېوادونو يې اخيستي دي. زما په نظر د يوه ټرانسپونډر لپاره پاکستان نه غوښتل چې هند د سارک سازمان پر غړيو خپل نفوذ زيات کړي.

د پورتنیو اندېښنو په نظر کې نيولو سره پاکستان ته بيا هم پکار نه وه چې له سيمه ييزې اجماع يې ځان ايستلی وي. دا يو ټرانسپونډر چې هند غوښتل پاکستان ته يې ورکړي، د داسې اطلاعاتو د ليرلو لپاره کارېدلی شو چې امنيت يې دومره مهم نه وي لکه د ټلويزيون خپرونې، د هوا حالات او داسې نور. په دې کار سره به پاکستان د سارک هېوادونو تر منځ دا اجماع نوره هم پياوړې کړې وي ترڅو د سيمې هېوادونو په خپل منځ کې په ډېرو نورو راتلونکيو فضايي پروژو کار کړی وي.

## افغان حکومت ته سپارښتې

هيڅ يو هېواد نه دايمي دوست لري او نه هم دايمي دښمن؛ بلکې دايمي ملي او نړيوالې گټې لري. افغانستان ته په داسې وخت کې پکار ده چې يوازې خپلې گټې په پام کې ونيسي او هيڅکله هم د نورو هېوادونو له تبليغ او تشويق اغېزمن نه شي. د جنوبي اسيا سپورټ مکی او د نورو راتلونکيو تشيالي چارو په اړه خپلې سپارښتې په ټوله کې افغان حکومت او په ځانگړې ډول مخابراتو وزارت ته په لاندې ډول لندوم.

۱: د مخابراتو وزارت بايد ډاډمن شي، هغه اطلاعات چې د جنوبي اسيا له سپورټ مکی تيرېږي درېيم لوری ورته لاسرسی ونه لري او نه يې کنټرول کړی شي. افغان حکومت بايد هند ته قناعت ور کړي چې د ښو اړيکو په پار ياد اطلاعات خوندي وساتل شي يا هم د دې ټرانسپونډرونو ټول واک افغانستان ته وسپاري.

۲: د دې لپاره چې د امنيت هر ډول اندېښنه له منځه يووړل شي نو مناسبه به وي چې د مخابراتو وزارت دا دوه ټرانسپونډرونه د داسې اطلاعاتو د ليرلو لپاره وکاروي چې د امنيت ساتل يې دومره مهم نه وي. د بېلگې په توگه د يو څو ټلويزیوني چينلونو ژوندي نشرات پرې ولېږي، او داسې نور.

۳: پر ۲۰۲۰ کال افغانستان-۱ سپورټ مکی له منځه ځي او نور خدمتونه نشي وړاندې کولی. په داسې حالاتو کې هر دولت او کمپنی بايد حد اقل درې کاله مخکې کوښښ وکړي چې بدیل يې ولټوي.

افغان حکومت لا تراوسه د کوم نهایی بدیل په اړه تصمیم نه دی نیولی. د مخابراتو وزارت باید ژر تر ژره له ډېرو هېوادونو او کمپنیو سره په دې برخه کې خبرې پیل کړي.

۴: د افغانستان د دوهم ستلایت په برخه کې باید دا هېواد هیڅکله هم د چین او هند له تبلیغاتو او تشویق اغېزمن نه شي. داسې یو تصمیم باید ونیول شي چې هغه کې دې هېواد ته ډېره گټه ورسیري.

۵: د ۲۰۲۰ کال لپاره د نوي ستلایت په توغولو کې افغانستان ته دوه انتخابه پراته دي. لومړی دا چې له یوه هېواد سره په شراکت سپورمکي و توغوي، چې سپورمکي او مصرف یې ټول د هغه هېواد او فضایی حریم یې د افغانستان وي. دوهم انتخاب دا چې افغانستان له یوه هېواد سپورمکي واخلي او فضا ته یې واستوي. دا هر انتخاب خپلې گټې او تاوان لري او تحلیل یې د دې لیکنې له وسه پوره نه دی، خو بیا هم باید وویل شي چې د ساینسي او علمي تحلیلونه په پایله کې باید له دغو دوو تصمیمونو یو غوره شي.

۶: افغانستان لا تراوسه د تشیال خپرنو اداره نه لري. دې هېواد ته پکار ده چې ژر تر ژره په دې برخه کې یو خپرنیز مرکز جوړ کړي چې په فضایی مسایلو کې د افغانستان په اړه خپرنې وکړي او د هغو خپرنو په رڼا کې خپل تصمیمونه ونیسي.

۷: افغانستان ته پکار ده چې د اوس لپاره یوازې د جنوبي اسیا او افغانستان-۱ په سپورمکيو قناعت ونه کړي. کونښن باید وشي چې له بېلابېلو هېوادونو سره د مخابراتو په بېلابېلو برخو کې د همکارۍ او سوداگرۍ تړونونه لاسلیک او عملا کار پرې وکړي.

اصف حبیبی د اروپایي ټولني د ساینس او ټکنالوجۍ په یوه خپرنیز پروگرام کې د مخابراتو پر G5 خپرنه کوي او هممهال د جرمني د کایزر زلاوټرن تخنیکي پوهنتون کې پر دوکتورا بوخت دی. نوموړي د لیسانس زدکړې په کابل پوهنتون او ماسټري یې د چک جمهوریت د ساینسي علومو پوهنتون کې کړې ده.

**Get more e-books from [www.ketabton.com](http://www.ketabton.com)  
Ketabton.com: The Digital Library**